

ГТАХР 14.23.09

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ҚАУІПСІЗДІК МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ

С.Н. Жиенбаева¹, А.М. Жубандыкова²

¹ п.ғ.д., профессор,

² п.ғ.к., ассоц. профессор

^{1,2} Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы қаласы, Қазақстан
email: saira27111@gmail.com

Мақалада мектепке дейінгі жастағы балалардың қауіпсіз мінез-құлық мәдениетін қалыптастырудың өзекті мәселесі, сондай-ақ балалардың қауіпсіздік мәдениетін қалыптастырудың объективті алғышарттары қарастырылады. Мектепке дейінгі балалардың қауіпсіз мінез-құлықтың оң тәжірибесін алуда ойын, жобалау іс-әрекетін, ситуациялық-Имитациялық модельдеуді пайдалану тиімділігі негізделеді. Қауіпсіздік мәдениетін тәрбиелеудің практикалық тетігі, үй мен қоғамдағы тәртіп ережелері мен нормаларына қарапайым саналы көзқарасты қалыптастыру ұсынылған. Ересек жастағы балаларды жалпы мәдениеттің құрамдас бөлігі ретінде қауіпсіздік мәдениетіне тарту әлеуметтік және мәдени тәжірибені: нормаларды, құндылықтар жүйесін, білімді, мінез-құлық және қарым-қатынас үлгілерін меңгеруге негізделген жеке даму процесі ретінде баланы әлеуметтендірудің қажетті және маңызды құрамдас бөлігі болып табылады.

Түйін сөздер: мектепке дейінгі балалардың қауіпсіздік мәдениеті, мектепке дейінгі ұйым, диагностика, ситуациялық-имитациялық моделдеу, жобалық қызмет, ойын әдісі, отбасы, тәжірибе

Үшінші мыңжылдықтың табалдырығында табиғаттың деструктивті күштерінің көріністерінің жиілігі, өндірістегі авариялар мен апаттар, әлеуметтік қауіптер санының артуы, түрлі қауіп төндіретін және төтенше жағдайлар кезінде тиісті мінез-құлықтың болмауы өскелең ұрпақ арасында жеке қауіпсіздік пен қауіпсіздікке саналы көзқарасын қалыптастыру тетігін табу қажеттілігін туындатады. Адамдардың өмірі мен денсаулығына қауіп төндіретін осындай факторлардың көбеюі, мектеп жасына дейінгі балалардағы қауіпсіздік мәдениетін арттыру қазіргі білім берудің маңызды мәселелерінің бірі болып табылады. Бұл бағыт басты ұлттық басымдық ретінде танылады. Бұл тұрғысында Қазақстан Республикасында Білім беруді және ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында мектепке дейінгі білім берудің сапасын арттыру мәселесі қойылған [1]. Республиканың мектепке дейінгі білім беру мазмұнының мониторингі көрсеткендей, аталған бағдарламалар мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту мазмұнының тұтастығы мен ұйымдастырылған оқу әрекетінде қамтамасыз ете алмағандықтан, мектепке дейінгі ұйымдардағы педагогикалық үдерістерді қамтамасыз ететін мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың бірыңғай үлгілік оқу бағдарламасы еліміздегі және алыс-жақын шетелдік ғылым мен тәжірибелердің жетістіктерін ескере отырып әзірленген. «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты» (2018) [2], «Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасында» «Қауіпсіз мінез-құлық негіздері» деп аталып, төмендегі міндеттер қойылған: адамның дене құрылысы, оның маңызды мүшелері туралы білімдерін, жұқпалы аурулар туралы, аурулардың алдын алудың негізгі шаралары туралы түсініктерін қалыптастыру; негізгі азық-түлік тағамдары туралы білімдерін кеңейту. Үйде, көшеде, қоғамдық орындарда кейбір қауіпсіздік ережелерімен таныстыру; өзінің және басқа балалардың ауырғанын сезінген жағдайда ересектерден көмек сұрауға үйрету деп көрсетілген [3]. Бұл жаңартылған бағдарламаның ерекшелігі балалардың қауіпсіз мінез-құлық негіздері және қауіпсіздік дағдыларын қалыптастыру міндет ретінде көрсетілген.

Мектеп жасына дейінгі балалардың қауіпсіздік мәдениетін көтеру мәселесін көптеген қазіргі заманғы педагогтар мен психологтар көтеріп келеді (Н.Н. Авдеева, К.Ю. Белая, И.А. Лыкова, Т.К. Телегин, Т.А. Шорыгин). Өйткені баланың қауіпсіздік мінез-құлық мәдениетін қалыптастыру әлеуметтенудің негізі болып табылады. Елімізде осы бағытта ішінара бағдарламалар, жобалар және нұсқаулықтар әзірленуде.

Атап айтсақ, М.И. Нүсіпбекова, С.А. Сейілғазинаның мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы бойынша «Денсаулық» білім беру саласындағы «Қауіпсіз мінез-құлық негіздері» ұйымдастырылған оқу әрекеті бойынша әдістемелік нұсқаулық дайындады [4]. Құралда денсаулық сақтау дағдыларын қалыптастыру, өзіне-өзі қызмет ету және өзара көмек көрсету дағдыларын дамыту, тұрмыстағы, көшедегі және табиғат аясындағы қауіпсіз мінез-құлық дағдыларын дамыту, салауатты өмір салтын ұстанудың маңызын түсінуді қалыптастыру көзделген. Осы мәселеге байланысты төмендегі зерттеулерде білім берудің белгілі бір құрамдас бөлігі ретінде адамдарды қауіпсіз өмір сүруге дайындауда қауіпсіз мінез-құлық тәжірибесін, мәдениетін қалыптастыру керек екенін дәлелденген (Н.А. Андреев, Ц. Васильева, Е.Н. Ермакова, М.А. Котик, Ю.Н. Мотин, Е.В. Нисковская, Ю. Палькевич, О.Н. Русак, П. Статман, В.И. Устинов, М.И. Нүсіпбекова, С.А. Сейілғазина және т.б.).

Баланың түрлі іс-әрекетіндегі әлеуметтік, жеке тәжірибесін қалыптастыру және жетілдіру бойынша материалдар жинақталған (Н.Ф. Голованова, Л.Г. Золотарева, Н.Г. Косолапова, А.С. Лагутин, С.Н. Жиенбаева және т.б.). Зерттеушілердің еңбектерінде мектеп жасына дейінгі кезең баланың жеке тәжірибесін қалыптастырудың маңызды кезеңі екендігі айтылған. Дәл осы кезеңде қауіпсіз мінез-құлық тәжірибесі қалыптаса бастайды, сондықтан балалар мектепке дейінгі кезеңнен қоршаған ортада қауіпсіз өмір сүруге дайын болуы керек (Н.Н. Авдеева, А.А. Баранов, Г.Казанцев, Т.С. Грядкина, В.Г. Каменская, О.Л. Князев, Р.Б. Стеркин). Алайда, елімізде мектеп жасына дейінгі балалардың қауіпсіздік мінез-құлын қалыптастыру мәселесіне зерттеулер әлі жүргізілген жоқ. Зерттеудің қажеттілігін балалар арасындағы тұрмыстық жарақаттың ең жоғары пайызы туралы медициналық статистика және бұқаралық ақпарат құралдардағы жаңалықтар растайды. Сондықтан мектепке дейінгі ұйымда және отбасында мектепке дейінгі баланың күнделікті өмірде жүйелі түрде тәжірибе жинауына жағдай жасау өте маңызды. Сонымен қатар, балабақша тәрбиешілері мен ата-аналары да алдын алу жұмыстарының қажеттілігін жоққа шығармайды. Аталған мәселенің әдістемелік қамтамасыз етуінің жеткіліксіздігіне байланысты мектепке дейінгі жастағы балалардың күнделікті өміріндегі қауіпсіздік дағдыларын қалыптасуында көптеген қиындықтар кездеседі.

Мектепке дейінгі ұйымдағы қауіпсіздік мәдениетін көтеру балалардың өмірі мен денсаулығын сақтау мен нығайтудың дәстүрлі міндеттерімен қатар келеді. Қауіпсіздік мәдениетін тәрбиелеуді мектепке дейінгі кезеңде бастау керек, өйткені онда өмірлік ұстанымдардың негіздері қол жетімді, сонымен бірге қауіпті жағдайлардан қорғайтын қоғаммен өзара әрекеттесу тәсілін қолдану мүмкіндігі жеткілікті. Мектепке дейінгі ұйым - бұл балаға маңызды әлеуметтік институттардың бірі, ол қауіпсіз мінез-құлық пен қарым-қатынасты қалыптастыруда сыртқы фактор ретінде әрекет етеді. Мектеп жасына дейінгі балалардың қауіпсіздік мәдениетін көтерудің тиімді формаларын, құралдары мен әдістерін табу мақсатын қояды.

К.Ю. Белаяның пікірінше, егер сіз белгілі бір мінез-құлық ережелерін ұстансаңыз және баланы ерте жастан үйретсеңіз, қауіптен аулақ болуға болады. Балаға қауіпсіз мінез-құлық ережелері туралы (қауіп-қатердің көздері, сақтық шаралары және қауіпті жеңудің жолдары туралы) білім беру, белгілі бір жағдайларда әрекет ету қабілетін қалыптастыру, оған сақтық шараларын сақтау әдетін дамытуға және қауіпті жеңу үшін өзінің қабілеттерін бағалауға көмектесу маңызды [5;6]. Әрине, мектеп жасына дейінгі балаларда қауіпсіз мінез-құлықты қалыптастыру әдістері өмір жағдайларына тікелей байланысты.

Өмір қауіпсіздігі - қауіптің пайда болуының жалпы заңдылықтарын, олардың қасиеттерін, олардың адам ағзасына әсер ету салдарын, адам денсаулығы мен өмірін, қоршаған ортаны қауіп-қатерден қорғаудың негіздерін, сонымен қатар тиісті құралдар мен әдістерді әзірлеуге және енгізуге бағытталған ғылыми және практикалық қызмет саласы [6;16]. Психологтардың пікірінше, қауіпсіздік қажеттілігі адамның негізгі қажеттіліктерінің бірі болып табылады. А. Маслоу көптеген жылдар бойғы зерттеулер барысында баланың қауіпсіздігі қажеттілігі - баланың негізгі және басым қажеттілігі, оның айырылуы оның одан әрі дамуын бәсеңдетуі немесе бұзуы мүмкін деген қорытындыға келді. Оның пікірінше, физиологиялық қажеттіліктерді қанағаттандырғаннан кейін, адамның мотивациялық өміріндегі олардың орнын жалпы деңгейдегі қауіпсіздік категориясына біріктіруге болатын басқа деңгейдегі қажеттіліктер алады (қауіпсіздік қажеттілігі; тұрақтылық; тәуелділік; қорғаныс; қорқыныштан, алаңдаушылықтан арылу) [7;13].

Біз осы мәселенің тәжірибеде қаншалықты жүзеге асырылуын және қиындықтарын анықтау мақсатында отбасында және балабақшада мектеп жасына дейінгі балалардағы қауіпсіз мінез-құлық тәжірибесін қалыптастырудың қолданыстағы тәжірибесін зерделеуді жөн көрдік. Бұл күнделікті өмірде мектеп жасына дейінгі балалардың қауіпсіз өмірін қамтамасыз етудің нақты проблемаларын анықтауға, олардың себептерін талдауға мүмкіндік берді.

Зерттеу мақсатына сәйкес анықтау кезеңінің міндеттері мыналар болды:

1. Күнделікті өмірдегі қауіпсіздік ережелері туралы балалардың білім деңгейін анықтау.
2. Мектеп жасына дейінгі балаларда қауіпті тұрмыстық заттармен жұмыс жасау дағдылары мен оларға деген қарым-қатынас деңгейін анықтау.
3. Балалардың күнделікті өмірдегі қауіпсіз мінез-құлық тәжірибесін игеру процесінде отбасы мен балабақшаның рөлін зерттеу.

Эксперимент тапсырмалар негізінде екі бағытта жүргізілді:

- 1) балалармен іс-шаралар жүргізу түрлі жағдаяттар туғызып, содан шығу жағдайын тексеру (қауіпсіз жүріс-тұрыстың бар тәжірибесін зерттеу); 2) ересектермен жұмыс (отбасы мен тәрбиеші рөлін зерттеу).

Анықтау экспериментіне Алматы қаласы, Алмалы ауданының №18 балабақшасының ересек тобынан 30 бала, 15 ата-ана және 4 тәрбиеші қатысты. Барлығымен сұхбат пен балалардың мінез-құлық бақылау бойынша мәлімет жиналды. Алға қойылған міндеттерді шешу барысында алынған зерттеу әдістері мен нәтижелерінің сипаттамаларына тоқталайық. Көптеген жоғарыда аталған зерттеулерді талдау барысында балалардың күнделікті өмірдегі қауіпсіз мінез-құлық тәжірибесінің келесі құрамдас бөліктерін бөлуге мүмкіндік берді.

1. Қауіпсіздік ережелерін білуін анықтау;
2. Қауіпсіз мінез-құлық ережелерін түсінуін және сақтық шараларының қажеттілігіне көзқарасын анықтау;
3. Мектеп жасына дейінгі балалардың күнделікті өмірдегі қауіпсіз мінез-құлық ережелерін қолдануы мен дағдыларының деңгейін анықтау қойылды.

Анықтаушы эксперименттің бірінші бағыты мектеп жасына дейінгі балалардың күнделікті өміріндегі қауіптердің түрлері үй жағдайындағы қауіпсіз мінез-құлық туралы білімі мен дағдыларының деңгейлерінің төмендігі байқалды. Қолын кесіп алу, күйдіру және өрттерге, электр жарақаттарына, құлау мен көгеруге алып келетін жағдайлар туралы білімі толық еместігі анықталды. Әңгімелесу әдісі, проблемалық жағдаяттарды шешу арқылы балалардың қауіпсіз мінез-құлық ережелерін білу ерекшеліктерін түсінуін, белгілі бір жағдайларда адам денсаулығына зиян келтіруі мүмкін (тікелей немесе жанама) үй жағдайындағы құбылыстар, процестер немесе объектілер деп түсінілетін қауіптің қайнар көздері туралы білімдері анықтадық. Баланың түрлі жағдайда жалпылау процестерінің қалыптасуын және маңызды белгілерді ажырата білу дағдысы өлшенді. Зерттеу жұмысына қажетті материалды таңдауда жас, психологиялық ерекшеліктеріне (назар, есте сақтау қабілеті және т.б.) байланысты 5-6 объектіні ұсыну қажеттілігі туралы психологтардың ұсыныстарына сүйендік (Л.С. Выготский, Ю.А. Афонкина, Г.А. Урунтаева, т.б.).

Диагностика жүргізу кезінде үйдегі екі зат (мысалы, пышақ, сынған шыны стакан, сіріңкелер және т.б.), сонымен қатар балаға қазіргі уақытта көрсетілмейтін заттардың суреттері (мысалы, электр немесе газ плитасы, ыстық шәйнектегі су, ашық терезе) қолданылды. Мектеп жасына дейінгі балаға: «Үстелге қойылған барлық заттар мен фотоларды мұқият қарап, кесуге болатын заттарды атаңыз», - дедік. Әрі қарай, бала бұл (қауіпсіз) нысанды не үшін шығармайтынын түсіндіріп, қалған бес нысанның қауіптілігін сипаттауы керек. Зерттеу нәтижесінің сандық көрсеткішін төмендегі 1-кестеде көрсеттік.

Кесте 1. Ересек топ балаларының қауіпсіздік мінез-құлық мәдениетінің қалыптасу деңгейі (экспериментке дейін)

Топтар	Қауіпсіздік ережелерді білуі			Заттардың қауіптілігін түсінуі			Қауіпсіздік ережелерді қолдана алуы		
	Жоғары	Орта	Төменгі	Жоғары	Орта	Төменгі	Жоғары	Орта	Төменгі
Эксперименттік топ	25%	35%	40%	23%	34%	43%	20%	35%	45%
Бақылау тобы	26%	35%	39%	22%	33%	45%	18%	33%	49%

Анықтау эксперименті кезеңінде ересек топ балаларының қауіпсіздік мінез-құлық мәдениетінің қалыптасуы төменгі деңгейдегілері 45-49%-ы, орташа деңгейде 35-33%-ы, жоғары деңгейдегілер 20-18%-ы екенін көрсетті. Жоғары деңгейдің төмендігі ересек топ балаларының қауіпсіздік мінез-құлық мәдениетінің қалыптастырудың мазмұнын толықтыру және тиімді тәрбиелеу әдістерін таңдауды талап етеді.

Зерттеуші В.Н. Мошкиннің пікіріне сүйене отырып, балалардың қауіпсіздік мінез-құлық қамтамасыз етудің мазмұнын белгіледік: алғашқысы қауіпсіздікке уәдемені тәрбиелеу, қауіп-қатердің көздері мен олардың алдын-алу және жеңу құралдары туралы білім жүйесін қалыптастыру; қауіпсіз мінез-құлық дағдысын қалыптастыру; қауіпті жағдайларды жеңуге физикалық дайындық; эстетикалық қабылдауға және шындықты бағалауға дайындық; қауіпсіз мінез-құлыққа психологиялық дайындық; қауіпті жағдайлардың алдын алуға және еңсеруге ықпал ететін баланың сапасы (жасына және жеке ерекшеліктеріне) [8;7]. Аталған мазмұн балалардың қауіпсіздік мінез-құлық мәдениетін қалыптастыруда басты тұжырымдардың бірі деп санаймыз.

Н.Н.Авдеева, Н.Л.Князева., Р.Б.Стеркиның «Мектепке дейінгі балалардың қауіпсіздік негіздері» атты әдістемелік құралдарында балаларға арналған дамытушы тапсырмалар беріп, ересектер мен балалардың өзара бірлескен әрекеттерден тұратын ойын, тренинг, сабақ, әңгімелесулер жүргізуді ұсынады. Аталған формалар экологиялық мәдениет негіздері, салауатты өмір салтын, қауіпті заттармен сақттықпен қолдану, көшедегі қауіпсіз мінез-құлық дағдыларын қалыптастыруға бағытталады [9;33]. Аталған тәжірибелерге сүйенсек, мектепке дейінгі жастағы қауіпсіз мінез-құлық мәдениетін қалыптастырудың нәтижелі болуы білім беру жүйесінің үш субъектісінің педагог, ата-ана және балалардың өзара әрекеттесуіне негізделуіне қажет деп санаймыз.

Зерттеу жұмыстарын талдай отырып мектепке дейінгі ұйымның ата-аналар қауымдастығымен бірлескен әрекеті төмендегі міндеттерге бағытталуы қажет:

- балаларды әртүрлі жағдайлардағы қауіпсіздік негіздерімен таныстыру, қарым-қатынас пен мінез-құлықтың әлеуметтік тәжірибесін кеңейту;
- қауіпті тануды, өмірге және денсаулыққа қауіп төндіретінін білуге үйрену;
- адамдарда адамгершілік идеялар мен құндылық бағыттарының шеңберін кеңейту негізінде мінез-құлық ережелеріне жағымды қатынасты қалыптастыру;
- өзіне сенімділікке, өзін-өзі бағалауға тәрбиелеу, қарым-қатынас пен өзара әрекеттестіктің әр түрлі жағдайларында алған білімдерін өз бетінше пайдалануға деген талпынысты қолдау керек.

Біздің пікірімізше, қауіпсіздік мінез-құлық - бұл алған білімнің жиынтығы ғана емес, сонымен қатар әр түрлі жағдайларда өзін дұрыс ұстай білуі, тәжірибесін, дағдысын қолдана алуы. Сонымен қатар, балалар көшеде және үйде кездейсоқ жағдайға тап болуы мүмкін, сондықтан ересектердің басты міндеті - олардың тәуелсіздігі мен жауапкершілігін дамытуды ынталандыратын қауіпсіздікке деген қызығушылықты арттыру. Осыған байланысты мектепке дейінгі ұйымда қабылданған дәстүрлі білім беру формаларын тек жартылай ғана қолдануға болады, сондықтан белгілі бір тәжірибе жинақтауға бағытталған балаларды оқытуды ұйымдастыруға көп көңіл бөлу қажет. Өйткені, балалар үйрететін барлық нәрсе, олар нақты өмірде, іс жүзінде қолдана алуы керек [10; 8].

Баланың өмірі мен денсаулығына қауіпті төтенше жағдайлардан шығудың жолын таба білуге дайындау үшін, күш-жігерді біріктіріп, баланың жасына сәйкес ойын әрекеттерінің мазмұнын дұрыс таңдау арқылы ғана мүмкін болады.

Қауіпсіздік мәдениетін арттыруға бағытталған мектеп жасына дейінгі балалар қызметінің бағыттары әртүрлі болуы мүмкін. Олардың негізгілері - дидактикалық және тақырыптық-рөлдік ойындар, жобалық іс-шаралар, әңгімелер, ертегілерді театралдау, ойын жаттығулары, бос уақытты өткізу, сабақтар, қауіпті жағдайларды модельдеу және проблемалардың шешімін табу. Мұндай іс-әрекет мектепке дейінгі жастағы баланың дербестігін, жауапкершілігін және өзіне деген сенімділігін көрсетуге мүмкіндік береді.

Бұл мәселеде шешуші рөлді мектеп жасына дейінгі балаларға тән ойын әрекеттері атқарады. Мектеп жасына дейінгі балалар үшін бастысы баланың жасына жететін білім кешенін игеруі емес, адам ағзасының тұтастығы, өмір салты, мінез-құлық, қарым-қатынас және қауіпсіздік туралы жалпы түсініктер беру болып табылады. Ойын жағдайлары мен тәрбиелік әңгімелерде

қазіргі жағдайдан конструктивті жол таба білу, тиісті шешім қабылдап, соған сәйкес әрекет ету. Мектеп жасына дейінгі балаларға арналған рөлдік ойындар (өрт сөндірушілер, кім жақсы, кім жаман?) ») Қиялын дамытатындай нақты жағдайларды модельдеуге, өз бетінше және жауапкершілікпен шешім қабылдауға үйретуге бағытталады. Қауіпсіз мінез-құлық пен қарым-қатынас мәдениетін қалыптастыруда «қауіпсіз» ертегілерді қолданудың тиімділігі туралы айта кеткен жөн. Ертегілер драма саласында жобалау жұмыстарының, дайын сценарийлердің бір бөлігі бола алады немесе қауіпті жағдайларда мінез-құлықтың нормалары мен ережелері туралы өз ойларын құрастыруға пайдаланылуы мүмкіндік береді.

Мектепке дейінгі тәжірибеде жобалық әдіс балалардағы қауіпсіздік мәдениетін жетілдіруде кеңінен қолданылады. Жобалық іс-әрекет тәуелсіз өмірді, жауапкершілікті дамытуға, белсенді өмірлік ұстанымды қалыптастыруға ықпал етеді. «Мен қауіпсізмін!», «Балабақшаға барар жолда», «Мен жолаушымын», «Абайлаңыз: жол!», «От - дос, от - жау », « Біз денемізді зерттейміз », «Мен үйде жалғызбын», «Үйдегі заттар туралы білемін бе?», «Өрт қайдан шығады?» тәрізді тақырыптар мектеп жасына дейінгі балаларда қауіпсіздік мәдениетін қалыптастыруға бағытталған зерттеулер бола алады.

Мектепке дейінгі білім беру процесінде қауіпсіз мінез-құлықты қалыптастыру кезінде ситуациялық-модельдік модельдеу тиісті білім мен дағдыларды шоғырландыру әдісі ретінде кеңінен қолданылады. Ситуациялық-имитациялық модельдеу (SIM) сізді үй жағдайындағы заттармен әрекеттерді модельдеуге және баланың белсенді жағдайын ескере отырып, өмір мен денсаулыққа қауіп төндіретін жағдайларды модельдеуге мүмкіндік береді [11;7]. Мектепке дейінгі ұйымда жұмысты ұйымдастыру бұл әдісті қолдануда мынандай жағдайлар ескеріледі: қажетті жағдайды ескерту, пәндік-кеңістіктік орта құру; балаларды ойын іс-әрекетіне біртіндеп араластырумен жүзеге асырылады; ойын жаттығулары барысында кедергілер мен қауіпті жағдайлардың «пайда болуы» үшін ерекше жағдайлар жасалады; баланың эмоционалды жағдайын бақылаумен мәселенің шешімін іздестіруге болады.

Жағдаяттық-имитациялық модельдеу балаға алған білімдерін практикада қолдану дағдыларын меңгертеді, ойлау, қиялын дамытады және балаларды өмірдегі төтенше жағдайлардан шығуға дайындайды. Қиял мен шығармашылықты дамыту үшін балаларды логикалық және практикалық мәселелерді қою арқылы сыни тұрғыда ойлауын, креативті шешімге келуге ықпал ету. Педагог балалардың назарын әртүрлі нысандарға, қауіпті заттарға, жағдаяттарға үнемі аударып, олардың құрылымына, қызметіне, мақсатына және оларды қауіпсіз пайдалану ережелеріне қызығушылық туғызады.

Балалардың қызығушылықтары мен жас ерекшеліктерін ескере отырып, балалармен жүйелі жұмыс жүргізу қажет. Ертегі мен жобалық іс-әрекеттерді оқып үйрену, нақты өмір жағдайларын ойнау және модельдеу балаларға өмірге және денсаулығына қауіп төндіретін жағдайларда неғұрлым тәуелсіз болуға және дұрыс шешім қабылдауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар мектеп жасына дейінгі балалардың қауіпсіздік мінез-құлық мәдениетін қалыптастырудың төмендегі ұстанымдарын ұсынамыз.

Мақсаттылық ұстынымы - мектеп жасына дейінгі балаларда қауіпсіздіктің негізін қалыптастыруға бағытталған мектепке дейінгі ұйымда қолданылатын барлық формалардың, әдістердің, әдістердің, әдістердің, құралдардың жиынтығымен бірге жүреді.

Даралау ұстанымы мектеп дейінгі білім беру кеңістігін ұйымдастыруға, әр баланың жас ерекшелігін, жеке ерекшеліктері мен мүдделерін ескеруге бағытталған, бұл балалардың дамуы мен қауіпсіз мінез-құлық пен қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыруға арналған практикалық материалдарды сәтті пайдалануға мүмкіндік береді.

Іс-әрекетке негіздеу ұстанымы адамның іс-әрекетте дамитынын білдіреді. Қауіпсіз мінез-құлықты қалыптастыру модельдерін іс жүзінде, нақты әлеуметтік жағдайларда оңай қолдануға болады.

Интеграция ұстанымы - мектеп жасына дейінгі балалардың қауіпсіздігі бағытының мазмұнын әр түрлі қызмет түрлерінде пайдалану мүмкіндігін қарастырады: танымдық, сөйлеу, ойын, зерттеу, моторикалық әрекеттер.

Қол жетімділік ұстанымы - жас ерекшеліктеріне байланысты жеке танымдық мүмкіндіктерді ескере отырып, қауіпсіздік мәдениетін жақсарту жұмыстарын ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Жүйелілік ұстанымы білім негіздері мен мектеп жасына дейінгі балалардың әр түрлі іс-әрекет жүйесі жүйесіне негізделген қауіпсіздік негіздерін қалыптастыру бойынша жұмыстарды жүзеге асыруға негізделген. Дегенмен, мектеп жасына дейінгі балалардың қауіпсіздік мінез-құлық мәдениетін қалыптастыруда төмендегі шарттар жүзеге асырылуы қажет деп санаймыз: балалардың қауіпсіз өмірін қамтамасыз ететін өмір - денсаулыққа қауіпсіз қоршаған ортаны құру; инновациялық педагогикалық технологиялар; мектеп жасына дейінгі балалардың қауіпсіз мінез-құлық мәдениетінің деңгейін анықтайтын диагностикалаудың кешені қажет деп тұжырымдаймыз.

Пайдаланған әдебиеттер

- 1 Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. – 2016, Астана – 7 б
- 2 Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты. / Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 31 қазандағы № 604 бұйрығы. <http://adilet.zan.kz/kaz/docs>
- 3 Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы - Астана, 2016 – 95 б.
- 4 Нүсіпбекова М.И., Сейілғазина С.А. Қауіпсіз мінез-құлық негіздері. Әдістемелік нұсқау. Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілік оқу бағдарламасы бойынша мектепалды дайындық тобы мен сыныбы педагогтеріне арналған. – Алматы кітап баспасы, 2017- 160 б.
- 5 Белая К.Ю. Формирование основ безопасности у дошкольников. Пособие для педагогов дошкольных учреждений и родителей. – М.: Мозаика-синтез, 2014. – 64 с.
- 6 Баева И.А., Волкова Е.Н., Лактионова Е.Б. Психологическая безопасность образовательной среды: развитие личности / Под ред. И.А. Баевой. М.: Изд-во «Нестор-история, 2011, 272 с.
- 7 Хромцова Т.Г. Формирование опыта безопасного поведения в быту детей среднего дошкольного возраста: дис. ... канд. пед. наук. – СПб., 2001. – С. 175.
- 8 Ефимова Ю.В. Особенности обеспечения безопасности жизнедеятельности детей старшего дошкольного возраста // Молодой ученый. — 2015. — №6.4. — С. 19-22.
- 9 Авдеева Н.Н., Князева Н.Л., Стеркина Р.Б. Безопасность: Учебно-методическое пособие по основам безопасности жизнедеятельности детей старшего дошкольного возраста. СПб.: «ДЕТСТВО-ПРЕСС», 2017.— 144 с
- 10 Глотова Т.А. ОБЖ через метод моделирования и поисково-исследовательскую деятельность // Журнал Педагог. -2016. - С.5. <https://zhurnalpedagog.ru>
- 11 Тимофеева Л.Л. Интегративный подход в процессе формирования культуры безопасности у дошкольников // Дошкольная педагогика. – 2013. - №10. - С. 6-11.

ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ КУЛЬТУРЫ БЕЗОПАСНОГО ПОВЕДЕНИЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

С. Н. Жиенбаева¹, С. М. Жубандыкова²

¹ д.п.н., профессор,

² к.п.н., асоц. профессор

^{1,2} Казахский национальный женский педагогический университет, г. Алматы, Казахстан
email: saira27111@gmail.com

В статье рассматривается актуальная проблема формирования у детей дошкольного возраста культуры безопасного поведения, а также объективные предпосылки формирования у детей культуры безопасности. Обосновывается эффективность использования игровой, проектной деятельности, ситуационно-имитационного моделирования в получении дошкольниками позитивного опыта безопасного поведения. Представлен практический механизм воспитания культуры безопасности, формирования элементарного осознанного отношения к правилам и нормам поведения дома и в обществе. Приобщение детей старшего возраста к культуре безопасности, как компоненту общей культуры, является необходимой и важной составляющей социализации ребенка как процесса индивидуального развития, основанного на усвоении социального и культурного опыта: норм, системы ценностей, знаний, моделей поведения и общения.

Ключевые слова: культура безопасности у дошкольников, дошкольная организация, диагностика, ситуационно-имитационное моделирование, проектная деятельность, игровой метод, семья, опыт

PROBLEMS OF FORMATION OF CULTURE OF SAFE BEHAVIOR OF PRESCHOOL CHILDREN

S.N. Zhienbaeva¹, S.M. Zhubandykova²

¹ Dr.Sci. (Pedagogy), Professor,

² Cand.Sci. (Pedagogy), Assoc. professor

^{1,2} Kazakh National Women's Teacher Training University, Almaty, Kazakhstan

Email: saira27111@gmail.com

The article considers the urgent problem of the formation of a safe behavior culture in preschool children, as well as the objective premises for the formation of a safety culture in children. The author substantiates the effectiveness of the use of gaming, project activities, situational – simulation in obtaining positive experience of safe behavior by preschoolers. The practical mechanism of fostering a safety culture, the formation of an elementary conscious attitude to the rules and standards of behavior at home and in society is presented. The authors of the article believe that introducing older children to a safety culture, as a component of a common culture, is necessary and important component of the child's socialization as a process of individual development based on the assimilation of social and cultural experience: norms, value systems, knowledge, behaviors and communication.

Key words: *safety culture among preschoolers, preschool organization, diagnostics, situational – simulation modeling, project activities, game method, family, experience*

Редакцияға 09.10.2019 түсті.